

JORDI COMELLAS I SOLÉ

*L'ABASTAMENT D'UNA CIUTAT EN TEMPS DE GUERRA.
EL SETGE DE BARCELONA DE 1472*

I. INTRODUCCIÓ

Abans de tot, m'agradaria agrair el mestratge i la dedicació del doctor Antoni Riera i Melis, ja que sense el seu interès hagués estat impossible la present publicació.¹

La historiografia dels darrers anys ha incidit en el fet, cada vegada més innegable, de la importància de l'abastament en les ciutats de la baixa edat mitjana. Als últims decennis han començat a aparèixer tota una sèrie d'estudis que palesen l'existència de grans preocupacions per part de les autoritats municipals a fi de mantenir al col·lectiu que morava les ciutats ben fornit de viandes, fet que assegurava una relativa estabilitat als grups que ostentaven el poder als centres urbans.

Avui en dia, hom es planteja ja tot el que respecta a l'abastament de les ciutats durant els darrers segles medievals i, en especial, de la importància del pa com aliment de primer ordre. L'arribada periòdica de grans remeses de gra serà una de les principals preocupacions dels diferents equips de govern de les ciutats de l'Europa meridional durant els segles XIV i XV, una preocupació que podia adquirir aspectes patètics en moments de dificultats polítiques, com el cas analitzat al present treball: un setge que aïlla la metròpoli dels centres productors i fornidors de blat.

Fins al segle XI, el sistema alimentari de la població es caracteritzava per la no existència d'un element clarament dominant, a on la importància de l'espai incult era considerable, fet que permetia lluitar de manera més oberta contra les caresties, car l'economia silvo-pastoril oferia alternatives a la manca d'un element en concret.² Serà més endavant, quan la dieta es basarà en un producte, els cereals,

1. El present article té la seva gènesi en un curs de doctorat que sobre l'alimentació medieval impartí el doctor Riera a la Universitat de Barcelona.

2. M. MONTANARI, *Campagne medievali: strutture produttive, rapporti di lavoro, sistemi alimentari*, Torino, Einaudi, 1984, pp. 192 i 193.

que l'absència d'aquest generarà autèntiques calamitats a nivell de fam, però una fam produïda per la *inopia panis*, pròpia dels darrers segles medievals.³

A Catalunya, ja s'han realitzat diferents treballs dedicats a la importància dels cereals, uns de caire més general,⁴ i altres dedicats específicament a les caresties del segle XIV. Concretament, per a Barcelona, s'han estudiat les crisis cerealeres de 1333 i del 1374-75.⁵

L'interès d'examinar l'abastament a Barcelona en temps de guerra radica en el fet que els mètodes utilitzats normalment per aquests menesters encara s'exageren més. En el cas present, es podrà advertir com el motiu d'angoixa més important per part de les autoritats durant el setge és precisament l'abastament de blat, perquè arriba un moment en què, almenys la documentació aixó ho mostra, els altres aliments gairebé no es contempen. El propòsit principal de l'estudi és mostrar que tot el que gira a l'entorn dels cereals adquireix una importància inusitada. Fins i tot la seva imposició serà la principal font d'ingressos de la ciutat durant el setge de 1472.

Des d'un punt de vista de la Història de l'Alimentació és possible analitzar aspectes econòmics, polítics i socials. En aquesta línia, un fet tan espectacular com un setge permetrà observar el funcionament de l'estructura municipal, plenament oligàrquica, en un moment delicat, i quins mecanismes utilitzarà per tal de subsistir o almenys resistir el màxim possible, com va ser el cas.

3. A. RIERA, *Sistemes alimentaris i estructura social a la Catalunya de l'alta edat mitjana*, «Alimentació i societat a la Catalunya medieval», Barcelona, CSIC, 1988, p. 26. La importància que adquireixen els cereals dins l'occident medieval està relacionada amb el creixement agrícola i el desenvolupament de la cerealicultura als segles XI i XII. En aquests moments, els recursos agraris es concentraran en mans de pocs (M. MONTANARI, *L'alimentazione contadina nell'alto medioevo*, Nàpols, Liguori Editore, 1979, pp. 472 i 473. També a G. DUBY, *Guerreros y campesinos. Desarrollo inicial de la economía europea, (500-1200)*, Madrid, Siglo XXI, 1987, p. 239).

4. Ja als anys seixanta, Eva Serra dedicà la seva Tesi de Llicenciatura als cereals de Barcelona (*Los cereales en la Barcelona del siglo XIV*, Tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1967). Hi ha però, un resum actualitzat per la mateixa autora i publicat posteriorment (*Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, «Alimentació i societat a la Catalunya medieval», Barcelona, CSIC, 1988). Per a Tortosa, un centre de distribució de blat de molta importància, Albert Curto ha realitzat un extens estudi referit al segle XIV (*La intervenció municipal en l'abastament de blat d'una ciutat catalana: Tortosa, segle XIV*, 2 vols., Barcelona, Vives-Casajuana, 1988).

5. Per al 1333 hi ha una Tesi de Llicenciatura, concretament la de Sebastià Riera (*El mal any primer a Barcelona*, Tesi de Llicenciatura, Universitat de Bellaterra, 1985, i també del mateix autor, *El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el mal any primer (1333): la intervenció del Consell de Cent i de la Corona*, «Actes del II Congrés d'Història del Pla de Barcelona», I, Barcelona, 1985). Una altra Tesi de Llicenciatura estudia un dels altres mals anys de la ciutat comtal (P. TUTUSAUS, *Un mal any en la ciutat de Barcelona (1374-1375)*, 2 vols., Tesi de Llicenciatura, Universitat de Barcelona, 1986).

II. EL DARRER PERÍODE DE LA GUERRA CIVIL

Per tal de contextualitzar el setge final és necessari remuntar-se a l'any 1466, moment en el qual s'inicià el darrer període del conflicte, a causa de la mort, el 29 de juny, de Pere de Portugal. En aquests moments, Joan II oferí la pau a la Diputació de Barcelona. En un intent d'acostar les dues parts, les Corts d'Aragó es prestaren per tal de fer de mitjanceres. Contràriament a l'imaginable, els dirigents de la Diputació prengueren una decisió que havia de provocar, de manera absurda, la continuació del conflicte: el 30 de juliol s'oferí el Principat a Renat d'Anjou, duc de Provença. Cedir la corona a un angeví era lliurar-la a l'enemic tradicional de Catalunya i allargar l'agonia del país. Al mateix temps, a la ciutat comtal, s'incrementà el terrorisme contra els reialistes.⁶

Renat mai va venir a Catalunya, i fou el seu fill Joan de Lorena qui arribà com a lloctinent, acompanyat d'un exèrcit franco-napolità que inicià les seves campanyes amb èxit, però que posava a mans forasteres bona part del destí del país. Joan II, per la seva banda, intentà aturar els invasors al Pirineu, però l'ofensiva, amb Joana Enríquez al front, fracassà a primers de novembre. Els angevins tenien les portes obertes i Girona era l'empresa més llaminera, de manera que Joan II hi arribà el 27 d'octubre per tal de defensar la zona. A la matinada del 21 de novembre de 1467, però, un important contingent reialista que es dirigia a Girona des de la platja de Sant Martí d'Empúries va ser atacat i vençut prop de Viladamat, amb un nefast resultat a causa de l'empresonament d'importants cavallers reialistes. Fins i tot l'hereu Ferran va estar a punt de caure presoner.⁷ La desfeta de Viladamat allargà la guerra uns anys i el primer de juny de 1469, Girona passà a poder dels francesos, gràcies a un nou exèrcit que havia travessat els Pirineus a principis d'any.

Mentretant, l'ancià monarca anava lligant caps a nivell de política internacional. En aquest aspecte, el casament, l'octubre de 1469, de l'hereu Ferran amb Isabel de Castella, va procurar-li el suport de bona part de la noblesa castellana. Al mateix temps, tota una sèrie de pactes amb l'Anglaterra dels York i amb Carles el Temerari de Borgonya permeté girar la truita a nivell europeu a favor de Joan, recolzat ara per importants aliats.⁸

A Barcelona, el desembre de 1470 havia mort el lloctinent Joan de Lorena. El càrrec va ser ocupat pel seu fill natural, Joan de Calàbria, que hagué de fer front a la part més desastrosa de la guerra. Les fugides del bàndol barceloní, el cansament, l'aïllament internacional i, en definitiva, l'esgotament del país, unit a la for-

6. El 2 de juliol de 1466 va ser decretada la pena de mort per qui es mostrés favorable a Joan II (J. VICENS VIVES, *Els Trastàmars*, Barcelona, Vicens Vives, 1983, p.180).

7. *Ibidem*, p.182.

8. De fet, el pacte d'Abbeville, el 7 d'agost de 1471, reforçava una aliança dels aragonesos amb els borgonyons que s'establí el 1469 (*Ibidem*, p.184).

ta ofensiva de Joan II a l'Empordà, mostraren la feblesa dels antirrealistes. L'octubre de 1471 Girona es lliurà al monarca, ja que el bisbe Joan Margarit canvià de bàndol. La major part de l'Empordà, i moltes viles del Vallès i el Maresme es van sotmetre a Joan II, fins que el novembre de 1471 començà el setge de Barcelona, que finalitzà amb la Capitulació de Pedralbes.

III. LA POLÍTICA BLADERA DURANT LA GUERRA: EL BLAT PROVENÇAL

Tradicionalment, el blat francès era més car que el sicilià, però a finals del conflicte, la major part del cereal que arribà a Barcelona era provençal, a causa de la nova conjuntura política que convertí a l'angeví Renat en aliat del consell municipal. La guerra emperò, havia comportat un increment dels preus del gra, a causa de les dificultats en l'abastament i el deplorable estat del camp català.⁹

Les bones relacions amb els angevins provençals eren ben bé una novetat, i les topades entre els dos estats no havien estat cap excepció, doncs Alfons el Magnànim destruï el port de Marsella el 1423 i la pirateria entre uns i altres esdevingué un fet normal. Amb tot, un cop conquerit Nàpols, el 1443, Alfons signà una treva amb Renat per tal de recolzar els intercanvis, sobretot de blat, però l'aragonès desestimà la renovació del pacte el 1448.¹⁰

La guerra civil accentuà notablement el comerç entre Catalunya i la Provença, i les condicions precàries d'abastament, accentuades a causa de les hostilitats, van fer que es trametessin grans remeses de blat a Barcelona i a Tortosa. Els comerciants no dubtaren en aprofitar aquesta obertura a un nou mercat, doncs Renat era senyor d'uns territoris abundosos i rics en blat, i Barcelona sabia que havia de tenir en compte una circumstància com aquesta a l'hora de cercar aliats que gaudissin de recursos per pal·liar l'estretor que el conflicte comportava.¹¹

Les autoritats municipals no variaren la seva política bladera pel que respecta al sistema de compra de la mercaderia. Adhuc en els moments de màxima necessitat, tal com ja havia succeït en períodes de carestia,¹² els grans arriben gràcies a la iniciativa privada. Fins i tot els mercaders patiran una major pressió, a mesura que la situació empitjori, per part de qui serà el client més important: el municipi.

9. M. DEL TREPPO, *Els mercaders catalans i l'expansió de la corona catalano-aragonesa al segle XV*, Barcelona, Curial, 1976, pp.317 a 324.

10. *Ibidem*, p.325.

11. *Ibidem*, p.326.

12. Fer que ha estat estudiat i analitzat en els treballs de Tutusaus i Curto.

IV. EL DARRER SETGE DE LA GUERRA. L'ABASTAMENT DE BLAT

El tram final del conflicte el trobem als voltants de la ciutat comtal. Durant poc més de deu mesos, la capital del Principat resistí l'inevitable. Va ser una espera agònica lluitant contra moltes adversitats, per una banda la ineficàcia que mica a mica palesà Renat i els seus col·laboradors, i per altra, la renovada força amb que Joan encarà el setge, amb totes les garanties que podia oferir-li el fet de disposar d'una flota per aïllar el municipi rebel per mar. Anteriorment, al principi del conflicte, durant el setembre de 1462, Joan havia asserjat Barcelona, però abandonà el projecte precisament per la impossibilitat d'encerclar la ciutat amb vaixells, fet que permetia l'abastament sense gaires dificultats.

Joan de Calàbria havia entrat a Barcelona el 12 de juny de 1471 com a lloc-tinent.¹³ Igualment, els reialistes aviat foren a les rodalies de la ciutat, així el novembre, el fill de Joan II arribà a Santa Coloma de Gramanet i conquerí una fortalesa amb un contingent fidel al municipi. El capità general de l'exèrcit de Barcelona, Jacobo Galíoto, amb uns 4.000 soldats de peu i uns 150 cavallers, segons les fonts, sortí de la ciutat el 26 de novembre per encarar els reialistes, però les tropes barcelonines resultaren derrotades i el seu capítol empresonat. El total de presoners va ser d'uns dos mil.¹⁴ Aquesta considerable desfeta significà l'inici del setge pròpiament dit.

IV.1. *Abastament i diplomàcia*

Al llarg del setge, les autoritats municipals desenvoluparen una important tasca diplomàtica a la cort de Renat per tal d'assegurar que les compres que els mercaders catalans feien arribessin a Barcelona. Així, a finals de desembre de 1471, el comerciant Francesc Antoni Setantí informava a la Diputació desde Marsella que disposava de dues fustes amb 7.000 quarteres de blat que ell i altres mercaders contractaren.¹⁵ La vinguda de l'esperada remesa degué produir-se aviat, encara que incompleta, doncs el 4 de gener de 1472 Setantí ja era a Barcelona. Un balener, però, que sortí de la capital provençal amb forment encara no havia arribat, a l'igual que les naus de dos dels patrons que la ciutat utilitzarà continuadament durant el setge: Prior de Sant Gil i Alió de Tressetmanes,¹⁶ que probablement es feren eniera intimidades per les 4 galeres i algunes fustes reialistes que aquells dies vigilaven la costa de Barcelona.¹⁷ Aquesta solució deixà el municipi

13. *Manual de Novells Ardis*, II, p.502.

14. *Ibidem*, p.503.

15. AHCB, *Lletres comunes*, X-39, 9, carta de Francesc Setantí a la ciutat.

16. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.34r., carta als ambaixadors catalans a Provença.

17. *Ibidem*.

amb una quantitat de blat inferior a la pretesa segons els contractes i la necessitat. Els consellers pressionaren al senescal de Provença, el comte de Troia, perquè instés Renat a alleugerir els tràmits d'enviament de virtualles, que també mancaven als reialistes, a causa de la mala collita.¹⁸ Les autoritats suplicaren igualment a mercaders que eren a Marsella per tal que compressin grans per la ciutat,¹⁹ i fins i tot animaren als síndics marsellesos perquè enviessin no solament forment sinó «civades, olis, carnsalatges freschs e salats, e altres coses, que portar-les serà de gran utilitat als senyors de aquelles», ja que el contingut de la nau de Setantí era insuficient.²⁰ L'operació d'organitzar una actuació solidària a municipis del reialme amic es repetí a Toló i a altres ciutats provençals.²¹

Setantí havia arribat a Barcelona tan sols amb 11.000 sesters de forment i farina, una quantitat que permetia abastar la ciutat durant 35 dies, i era recomanable no tan sols recuperar els carregaments perduts sinó encomanar noves remeses. Així, al cap d'alguns jorns, el Trentenari decidí,²² el 14 de gener, que Setantí tornés a cercar blat.²³ A causa del perill aparent, doncs l'armada del rei Joan restava expectant al front del litoral barceloní, es soldejaren certs homes per garantir la seguretat de l'aventura. Les autoritats aprovaren pagar 40 homes ben armats, en base a un salari de 4 florins (44 sous en aquells moments). Les despeses de la custòdia serien cobertes del dret de dos sous per quartera de blat que pagaven els flequers, imposició que la ciutat destinava per pagar els forments que comprava.²⁴ S'obligava a Setantí, emperò, a soldejar 40 homes més per completar la defensa de la nau. Els consellers concordaren amb el mercader i propietari els nòlits que els altres comerciants que també participarien en l'empresa havien de pagar per utilitzar el vaixell.²⁵ Dels baleners perduts encara no se'n sabia res, de manera que nous missatges s'enviaren (amb vaixells més lleugers i ràpids) per tal que, un cop arribés Setantí a Marsella, tornés amb una l'altra nau que era allí, la d'en Rafael Angels. A més, Renat havia d'ordenar carregar altres fustes amb virtualles, les quals, en cas de ser manques, haurien de venir custodiades per vaixells armats per tal d'assegurar l'èxit de la comanda i, en cas de necessitat, poder fer front a l'ene-

18. *Ibidem*, f.35r., carta al senescal de Provença, datada el 4 de gener de 1472.

19. En concret dues cartes a mercaders d'origen italià: Antonello Staloni i Palomides Forbin (*Ibidem*, f.36v., datades el 4 de gener de 1472).

20. *Ibidem*, f.40r., carta als síndics de Marsella, datada el 4 de gener de 1472.

21. *Ibidem*, f.41r., cartes als síndics de diferents ciutats provençals, datades el 4 de gener de 1472.

22. El Trentenari era un consell més reduït que el Cent, format pels consellers i una tercera part del plenari. Els temes que tractava eren els de proveïment de la ciutat, la neteja, la política gremial, la defensa del municipi i el nomenament d'alguns càrrecs (A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*, Barcelona, Curial, 1973, p.293).

23. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.18v.

24. *Ibidem*, f.19v., en data de 19 de gener de 1472. Donada la importància de l'afer, es féu necessària l'aprovació d'aquesta quantitat per part del plenari del Consell de Cent.

25. *Ibidem*.

mic.²⁶ Dies més tard però, els consellers enviaren a Lluís Duran a Marsella perquè intentés alleugerir els tràmits referents a les remeses de blat sense esperar a Setantí,²⁷ doncs aquest encara no havia pogut marxar, a finals de gener, a causa del mal temps que patia el litoral català.²⁸

Ja a l'inici del setge quedà clar que el municipi deixava a mans de particulars els afers d'abastament de la ciutat, i pel que fa referència a qüestions especials degudes a la guerra, intentà, com en el soldeament parcial d'homes per custodiar naus, compartir les despeses amb la iniciativa privada, per molta necessitat i estretor que hi hagués.

IV.2. *L'afar de Francesc Antoni Setantí*

Francesc Antoni Setantí pertanyia a una família rica de mercaders, originaris de la ciutat de Lucca que, a l'establir-se a Barcelona, catalanitzaren el seu nom. Probablement arribaren a Catalunya al segle XIV i ja actuaren de banquers de Pere el Cerimoniós. Consolidats plenament dins la classe patrícia de la ciutat, i suposadament bigaires convençuts, el pare de Francesc Antoni, Lluís (1417-1488), era precisament conseller en cap el 1472 i va ser un dels dos consellers que pujaren a Pedralbes per concordar la capitulació amb Joan II.²⁹

Finalment, el mercader partí vers Marsella i allí s'hi trobava els darrers dies de febrer. El comerciant havia d'aconseguir que altres fustes l'acompanyessin en el retorn, encara que fossin genoveses. Per tal de convèncer Renat, Lluís Duran havia d'ajudar-lo.³⁰ Per altra banda, Joan II aconseguia armar dues naus a Mallorca per alimentar als assetjants, fet que significava que la tornada de Setantí amb el altres vaixells podia comportar perill.³¹

La comanda realitzada a Setantí no era suficient per mantenir la ciutat plenament abastada, i el 25 de febrer el plenari aprovà de pagar als mercaders de la Llotja que es decidissin a comprar un carregament comú de 20.000 ó 25.000 sesters de blat provençal, independent del que ja s'havia encarregat. Per assegurar l'empresa, un home havia d'anar a veure al rei o al duc de Milà (senyor de Gèno-

26. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, ff.43r. i 46v., en cartes al rei Renat i als missatgers del rei, escrites el 15 i 18 de gener de 1472 respectivament.

27. *Ibidem*, carta als ambaixadors, datada el 25 de gener de 1472.

28. *Ibidem*, f.49v., carta al rei Renat, datada el 30 de gener de 1472.

29. Sobre els Setantí hi ha una interessant monografia que va guanyar el premi Carreras Can-di l'any 1973, i que estudia l'evolució de la família a Barcelona fins el segle XVII (C. CORTES, *Els Setantí*, Barcelona, Vives Casajuana, 1973, pp.99 a 101).

30. *Ibidem*, f.56r., carta a Francesc Antoni Setantí, datada el 26 febrer de 1472.

31. La informació de l'existència d'aquestes dues naus a Mallorca arribà a Barcelona via Maó. La vila menorquina era aliada de la ciutat comtal (*Ibidem*, f.53r., carta a Galceran Mas, capità de Maó, datada el 18 de febrer de 1472).

va), per armar fustes amb les quals arribaria la totalitat del blat.³² Nicolau Julià va ser l'escollit per viatjar a Marsella, al qual la ciutat pagaria 70 lliures, diners que s'obtindrien del dret de dos sous per quartera dels flequers. Amb tot, les despeses del viatge, excepte el salari, havien d'anar a càrrec dels mercaders.³³

A principis de març però, hi havia quatre naus apostades a Sant Feliu de Guíxols per portar vitualles a les tropes fidels a Joan II.³⁴ Dos dels vaixells eren de Ferran, de 1.000 i 800 bótes, i els altres, baleners de 400 i 500 bótes. Aquesta flota havia planejar dirigir-se a les Medes. La nova feia arriscada la tornada de Setantí amb les fustes que el poguessin acompanyar, resultant més necessària una escorta armada.³⁵ La situació dels reialistes era igualment galdosa, i la fam no era una estranya als seus campaments.³⁶

Tot i el perill, Setantí marxà cap a Barcelona amb dues naus més, la de Sant Gil i un balener,³⁷ però els vaixells tardaren en arribar a causa d'un accident. Tornant de Marsella, van navegar durant dos dies i dues nits amb bona mar. Una vegada a Catalunya, per tal d'esquivar als enemics, i aconsellat pels mariners, Setantí decidí endinsar-se 40 milles per no ser vist pels reialistes, però un temporal destruí en poques hores les veles i els màstils.³⁸ El vent desmantellà les naus, i per tal de no ofegar-se, llançaren robes i una quantitat de blat. Finalment, arribaren a Maó a finals de març. La nau de Setantí es quedà a Menorca, mentre que les altres tornaren a Barcelona.³⁹ Al cap de pocs dies, arribà a Maó el capità Alió de Tressetmanes amb dos baleners.⁴⁰ Carregaren 7.000 sesters de blat de la mercaderia de Setantí, que demanà als consellers que enviessin la barca de Sant Gil per recupe-

32. AHCB, *Deliberacions*, II-21, ff.31v. i 32r.

33. *Ibidem*, ff.32v. i 33r.

34. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.64r., carta a Francesc Antoni Setantí, datada el 12 de març de 1472.

35. Lluís Duran, que ja havia parlat amb Nicolau Julià, havia d'aconseguir el permís reial perquè l'expedició de blat fos ben segura (*Ibidem*, f.64v., carta dirigida a Lluís Duran, datada el 12 de març de 1472).

36. Tropes de Joan II havien capturat 60 cavalls i un carruatge de vitualles, una carn que serví per a consolar als afamats atacants (*Ibidem*, f.61v., carta als ambaixadors de Marsella, escrita l'1 de març de 1472).

37. La documentació no especifica que amb ells anés el vaixell d'en Rafael Angels, que ja havia portat altres vegades vitualles a Barcelona. Més endavant però, en una carta dirigida a Renat, a principis de maig, els consellers s'estranyen de què la nau s'hagi perdut. Segons l'esmentada llettra, el lloctinent Joan de Calàbria va voler que el patró fos Francesc de Junyent, i si el vaixell no tornava, fet que gairebé es donava per segur, reportaria un dany econòmic considerable a en Rafael Angels, el seu propietari (*Ibidem*, f.90r., carta al rei Renat, datada el 4 de maig de 1472).

38. AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 44, carta del capità de Maó, datada el 29 de març de 1472, arribà a Barcelona l'1 d'abril.

39. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.72r., carta als ambaixadors de Marsella, datada el 3 d'abril de 1472.

40. Un dels baleners era propietat d'Alió, la Galega, de 400 bótes, mentre que l'altre, que era més baix però ràpid, pertanyia a Perpinyà de València (AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 43, carta de Francesc Setantí, datada el 29 de març de 1472).

rar la resta de mercaderies: 2.000 quarteres de forment, bestiar, formatges, robes, etc.⁴¹ Amb tot, els baleners encara s'esperaven a Maó a causa del perill que suposava l'armada reialista, però tan bon punt arribaren aquestes noves a la ciutat (amb un lleny petit i ràpid que també portà avisos per la seguretat de les fustes que vindrien carregades de Maó), el primer d'abril, els consellers informaren a Setantí i alguns dels mercaders que eren amb ell a Maó que l'armada enemiga era a Roses i la platja de la ciutat restava neta.⁴² Alió de Tressetmanes tornà a Barcelona al cap de pocs dies amb el propi Setantí, que abandonà allí la seva fusta, però els 7.000 sesters encara eren insuficients.⁴³

Pel que fa al vaixell que era a Menorca, s'intentà enviar unes veles per tal de què pogués retornar a Barcelona,⁴⁴ però al finalitzar la guerra encara no s'havia recuperat. Fins i tot a la Capitulació de Pedralbes, una de les peticions que els consellers demanaren a Joan II, en concret la 17, consistia en què el monarca permetés el dret de viatjar a la nau de Setantí, encara a Maó, i que qualsevol tipus de virtualles, mercaderies, robes i persones que hi eren, tornessin a la ciutat comtal.⁴⁵

Desde Barcelona s'intentà repatriar la resta del blat que s'havia salvat i que no va ser carregat als baleners de Tressetmanes, i els consellers advertiren al capità de Maó que no es quedessin el carregament.⁴⁶ La súplica produí bons efectes, doncs si en un principi les autoritats menorquines preveïen quedar-se amb 2.000 quarteres de forment que encara contenia la nau de Setantí, a causa de la proximitat d'una Mallorca enemiga, al final tan sols se n'apropriaren de 1.000, que es vendrien a Maó.⁴⁷

IV.3. Infructuosos intents d'abastament

Una vegada van arribar a Barcelona els sesters recuperats a Setantí, el Trente-

41. *Ibidem*.

42. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.68v., carta a Francesc Setantí, datada l'1 d'abril de 1472.

43. *Ibidem*, f.80r., carta al rei Renat, escrita el 8 d'abril de 1472.

44. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.57r.

45. AHCB, *Política i guerra*, III, doc.89, petició 17.

46. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.69 r., carta al capità de Maó, datada l'1 d'abril de 1472.

47. AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 53, carta al capità de Maó, datada el 10 d'abril de 1472, rebuda el 15 d'abril. L'utilització d'aquesta mena de segrest de mercaderies era d'ús gairebé universal a la baixa edat mitjana (L.STOUFF, *Ravitaillement et alimentation en Provence aux XIVe et XVe siècles*, Paris, Mouton & Co., 1970. p.74). Fins i tot Barcelona disposava d'un privilegi reial, el *vi vel gratia*, atorgat el 1328 per Alfons el Benigne, pel qual qualsevol vaixell que passés prop de la ciutat podia ser obligat, en cas de necessitat, a deixar aquest carregament, sense confiscament, comprant la mercaderia. Mètode aquest, utilitzat en la carestia de 1333, moment en el qual les autoritats donaren fins i tot patent de cors als estols que armaven (S.RIERA, *El proveïment de cereals a la ciutat de Barcelona durant el mal any primer*, p.324). El 1364 aquest privilegi de pirateria legalitzada s'amplià (E.SERRA, *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, pp.81 i 82).

nari aconsellà el 17 d'abril, que els dos baleners que portaren el blat de Maó, encapçalats per Tressetmanes, anessin a Marsella a comprar més forment, car la ciutat havia tancat contractes amb mercaders per tal de què adquirissin 10.000 sesters.⁴⁸ El municipi decidí pagar de 25 a 30 homes per acompanyar els baleners, però el plenari, reunit el dia 25 d'abril, determinà que els salaris es farien efectius una vegada el blat arribés a Barcelona, i que es pagarien del dret de dos sous per quartera dels flequers.⁴⁹ Ara tan sols restava esperar que la comanda dels mercaders es fes efectiva el més ràpidament possible.⁵⁰

El sobirà provençal, gràcies al prec de Julià i els ambaixadors, va prometre 3.000 llances, tal com informa Lluís Duran, i soldejà per 4 mesos dues naus genoveses que havien d'arribar a Marsella.⁵¹ Una d'elles era molt grossa, la Salvatge, de 3.000 bótes, i l'altra la Spíndola, de 1.200 bótes.⁵² El rei liquidà en un principi 3.064 ducats com a paga de dos mesos. Una vegada les naus arribessin a Marsella, la cort i Nicolau Julià en carregaria una, mentre que l'altre aniria a compte dels restants mercaders.⁵³ Renat havia reaccionat amb certa energia als prec dels súbdits, però la sensació que les autoritats municipals intentaven frenar l'inevitable es fa evident mica a mica, i a principis de maig no sabien avenir-se que l'estol redemptor encara no hagués arribat.⁵⁴ A més, les circumstàncies eren propícies per la ciutat, doncs la matinada del 3 de maig, la flota de Ferran deixà lliure la costa per dirigir-se a Mallorca, fet que alarmà als menorquins.⁵⁵

Mentretant, la situació aconsellà a les autoritats a realitzar una primera cerca de provisions, anant de casa en casa a causa de la manca de reserves municipals, esperant que les dues naus genoveses i els baleners arribessin amb el blat.⁵⁶

Va ser durant el maig que es produí gairebé l'única topada directe entre els dos bàndols durant el serge, a causa del recobriment momentani de Pedralbes i

48. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.42r.

49. *Ibidem*, f.45r.

50. Ràpidament s'informà dels nous contractes als ambaixadors, al rei, al senescal i a Nicolau Julià (AHCB, *Lletres closes*, VI-25, ff.84r., 82r., 83r. i 84v., respectivament, datades el 17 d'abril de 1472).

51. AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 58, carta de Lluís Duran, datada el 18 d'abril de 1472.

52. Sobre la capacitat de la Salvatge les fonts discrepen, doncs també se l'atorga una capacitat de 2.500 bótes (*Manual de Novells Arbits*, II, p.505).

53. AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 58.

54. La desesperació augmentava, ja que «si dites naus de virtualles no són ací fins a XV ó XX del present, no sabrem què fer» (AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.87v., carta als ambaixadors, datada el 4 de maig de 1472).

55. L'armada realista estava formada per dues fustes, la que capitanejava Ferran i una de veneciana, i a voltes era reforçada per dues galeres armades (*Ibidem*, f.91r., carta a Nicolau Julià, del 4 de maig). Joan II decidí retornar a la costa catalana, deixant de banda a Menorca, però el retorn s'endarrerí considerablement a causa de la negativa de recollir les tropes de terra per part dels oficials dels vaixells (AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.101v., carta a Renat, escrita el 20 de maig de 1472).

56. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.91v., carta als ambaixadors de Marsella, datada el 12 de maig de 1472.

de Sarrià, el 15 de maig, per part de les tropes de la ciutat capitanejades pel comte de Pallars.⁵⁷ Amb tot, els fidels a Joan II es rearmaren amb 150 cavalls i peons, fet que impossibilità el recolliment de les collites de les rodalies de Barcelona.⁵⁸

IV.4. La formació d'una armada

A principis de juny la costa encara romania lliure, doncs la flota de Joan, un cop sortí de Mallorca, es dirigí a València, de manera que era el millor moment per al transport dels grans,⁵⁹ ja que després de la cerca tan sols hi havia blat fins a final de juny.⁶⁰ A Marsella però, a on ja havia arribat Tressetmanes, els ambaixadors toparen amb la negativa de la cort per carregar els 10.000 sesters que els mercaders catalans compraren a Renat.⁶¹ Les naus genoveses, a més, encara no hi eren. A la capital provençal hi fondejà la nau d'un tal Jordi Sureda, enviat per Barcelona, amb una nova comanda de grans i amb la notícia que el litoral era lliure. Tot plegat va fer decidir al senescal a armar una galeassa grossa que hi havia al port, la de Sant Martí, de 1.000 bótes, els dos baleners d'Alió i els dos del papa que eren a Marsella, i dues galeres civils de la ciutat. La flota havia de sortir el 20 de juny.⁶²

Ben aviat però, l'angoixa retornà als barcelonins quan van veure, a principis de juny, a tres vaixells navegar davant de la ciutat. Les sospites es justificaren a l'afegir-se a aquestes naus les de Ferran i la veneciana.⁶³ Calia avisar a la flota que es preparava, i s'envià un lleny per mar i un missatger per terra. El municipi pretenia que les despeses dels avisos corressin a càrrec dels mercaders, però aquests aconseguiren que fossin compartides. Els costs ascendien a 62 lliures i 10 sous, de manera que la ciutat pagà 31 lliures i 5 sous del dret dels flequers, mentre que la resta la proporcionaren els mercaders.⁶⁴ L'operació es tornà a repetir a principis de juny, quan els consellers tornaren a enviar un lleny i un correu terrestre per cui-

57. *Ibidem*, f.101v., carta a Renat, datada el 20 de maig. Prèviament, la ciutat havia perdut aquestes places a causa d'una traïció (*Manual de Novells Ardits*, II, p.505).

58. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.101v.

59. *Ibidem*, f.102r., carta als ambaixadors, del 20 de maig.

60. *Ibidem*, f.105r., carta a Renat, datada el 5 de juny.

61. El monarca ho justificava adduint la manca de forment que patia Provença (AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 76, carta dels ambaixadors de Provença, datada l'1 de juny de 1472).

62. No va ser fàcil organitzar el pla, doncs abans de què Sureda arribés a Marsella, Alió de Tressetmanes, decebut per la negativa de Renat, saltà de la capital provençal, però un cop les autoritats s'assabentaren de les noves compres, enviaren un lleny per fer tornar els baleners d'Alió, que tan sols havien navegat 30 milles (*Ibidem*, 80, carta dels ambaixadors, del 10 de juny).

63. AHCB, *Lletres closes*, f.107v., datada el 6 de juny.

64. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.57v.

tar més la sortida dels forments. Les despeses també es compartiren amb els mercaders.⁶⁵

A Marsella però, poc importava ja si Ferran tornava a ser davant Barcelona, doncs el 16 de juny arribà la Spíndola, i l'armada era una realitat. El mateix monarca va trametre un lleny per cuitar la vinguda de la Salvatge i contractà 500 soldats per acompanyar els vaixells.⁶⁶ La partença depenia de la Salvatge, i quan aquesta arribà, el 4 de juliol, l'estol es dirigí a Barcelona.⁶⁷ El dijous 22 de juliol, el blat per fi recalà a la capital catalana. En total 35.000 sesters de forment (unes 23.000 quarteres).⁶⁸ La flota de Joan II fugí.⁶⁹

IV.5. Dificultats en l'abastament. La fi del setge

Ja a Barcelona, es feia necessari fermar nous contractes per carregar de blat una altra vegada els vaixells, doncs Renat disposava de les grans naus genoveses per quatre mesos.⁷⁰ Lluís Duran, que havia vingut amb la flota, havia de concretar els contractes amb els mercaders, però l'armada partí el 13 d'agost sense que Duran arribés a cap acord, i de res va servir la premura amb la qual els consellers anaren a la Llotja per definir les compres ni l'intent de fer esperar els vaixells.⁷¹ Tot i això, uns dies més tard, els consellers formalitzaren amb els comerciants l'adquisició de tan sols 16.000 sesters, fet que es va fer saber al sobirà angeví.⁷² Per la seva banda, els reialistes es reforçaren a Ciutadella de Menorca fins a reunir un contingent de 10 naus i 10 galeres, i el propi monarca es trobava al Llobregat amb un important exèrcit terrestre.⁷³ La situació tornava a ser precària, i per tal que aquestes noves es coneixessin a Marsella, el municipi decidí trametre un navili del mercader Amador Peret, que es trobava en mal estat. El vaixell s'havia d'adobar amb el préstec de les taules fixes de les galeres del General de les drassanes. Les despeses

65. La ciutat pagaria la seva part igualment del dret de dos sous per quartera de forment (*Ibidem*, ff.61r. i 61v., en reunions del Trentenari i del plenari efectuades el 26 de juny i el 2 de juliol de 1472).

66. L'estol estaria format per les dues naus de Gènova, la galeassa grossa de Marsella, els dos baleners de Tressetmanes, i un més del papa, tres galeres civils i una galiota (AHCB, *Lletres comunes*, X-38, 86, carta dels ambaixadors de Marsella, escrita el 20 de juny de 1472).

67. *Ibidem*, 99, carta dels ambaixadors de Marsella, datada el 13 de juliol de 1472. Arribà a Barcelona amb l'armada, el 22 del mateix mes.

68. *Manual de Novells Ardits*, II, p.505.

69. La configuració de l'estol reialista era de 4 naus i 4 galeres (*Ibidem*).

70. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.61r. En una carta dirigida al capità de l'armada, Pernay, la ciutat li pregava que esperés a que els contractes amb els mercaders es fessin (AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.124r., carta datada el 13 d'agost).

71. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.76r.

72. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.124v., carta a Renat, datada el 18 d'agost de 1472.

73. *Ibidem*, carta als ambaixadors de Marsella, datada el 25 d'agost de 1472.

ses anaven a càrrec del mateix Peret.⁷⁴ Entretant, els consellers ampliaren els contractes amb els mercaders fins a 30.000 sesters,⁷⁵ i es demanà a altres comerciants, ja fossin provençals o genovesos, que trametessin blat, civades, olis, vins, etc. Els reialistes però, eren a la costa de Barcelona el dia 26.⁷⁶

Poc segurs de posteriors vingudes de blat, i comptant que al setembre s'esgotaria l'arribat en l'armada de Renat, els consellers decidiren actuar ràpidament i utilitzar dos baleners que hi havia a la platja de la ciutat, el d'en Prats i el d'en Lobera. Aquest segon però, s'hi negà.⁷⁷ La ciutat respongué contunentment: segrestà el balener, se'l va fer estimar i es cercà algun comprador per tal que aquest el cedís al municipi durant l'anada a Marsella. Després, el consistori retornaria els nòlits al comprador deduint-ne les despeses d'adob i seguretat.⁷⁸

El setembre, els consellers tornaren a insistir en la vinguda de noves remeses cerealeres, en un moment en què no hi havia pràcticament carnsalades, i les reserves d'oli i vi tenien els dies comptats. A causa del mal temps, que molestava als vaixells reialistes, no seria difícil que les naus arribessin a la platja. En una carta escrita a Renat el 9 de setembre s'afirmava que al pallol no hi havia gra i que era «impossible al ventre sien donades dilacions».⁷⁹ Amb un panorama tan magre, el consistori decidí efectuar una altra cerca de blats,⁸⁰ que començà el 15 de setembre, després d'alguns problemes amb els cinquanteners, que havien d'efectuar l'operació.⁸¹ El gra trobat va ser venut al porxo del forment a raó de 22 sous la quartera, una xifra prou elevada.⁸² Aquesta circumstància no era desconeguda a la baixa edat mitjana, doncs la búsqueda de blat privat per posar-lo a la venda s'utilitzà igualment a altres ciutats en temps de carestia.⁸³

El 28 de setembre els consellers escrivien a Marsella: «Aquesta ciutat s'és talment buyda de tota spècia de virtualles. Assitjada prop d'un any fins a les portes, no tenim gra de forment en pallol. De mestalls e ordis fem fer pa que donam al poble, e de aquell no ha compliment, e molts viuen de faves, legums, vinassa, e al-

74. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.77v., en data del 24 d'agost de 1472.

75. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.126v., carta a Renat, datada el 26 d'agost de 1472.

76. Amb un estol format per 11 fustes i 6 galeres (*Ibidem*).

77. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.79r.

78. *Ibidem*, f.79v.

79. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.136r., carta a Renat. També es pregava que si la flota no podia venir, que es carreguessin altres fustes.

80. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.79v., en data del 31 d'agost de 1472.

81. Alguns dels membres d'aquesta milícia urbana s'hi negaren, i les autoritats amenaçaren amb una multa de 20 sous (*Ibidem*).

82. *Manual de Novells Ardits*, II, p.506. També a *Rúbriques de Bruniquer*, IV, p.171.

83. A la Provença, per exemple, s'anomenava *serca bladorum* o *visitatio bladorum* (L.STOUFF, *Ravitaillement en Provence*, p.73.).

tres coses alienes a la humana vida».⁸⁴ Els precs a mercaders eren patètics, «car un die són mil anys».⁸⁵

A finals de setembre, les dues grans naus genoveses ja havien marxat, però encara hi havia tres baleners, els patrons dels quals tan sols esperaven carregar el blat.⁸⁶ Tot just quan acabava d'arribar el memorial amb els 21.000 sesters contractats, el patró de la Salvatge va mostrar a Renat una carta del duc de Milà per la qual se l'obligava a tornar. Duran intentà convèncer als genovesos perquè carreguessin el blat, però s'hi negaren, i ni el monarca ni el senescal no van poder evitar el retorn a Gènova dels vaixells.⁸⁷ Joan II s'havia queixat al duc de Milà per l'ajut donat a Barcelona, i el sobirà llombard prohibí que l'operació es repetís. Tot i els problemes, els baleners partiren de Marsella, però no van poder entrar a la ciutat comtal i es quedaren a Palamós.⁸⁸

Després de la notícia, tramesa pel bergantí d'Aibri, que arribà a Barcelona el 6 d'octubre amb la nova que els genovesos no venien, la ciutat, que ni tan sols disposava de blat per 8 dies i no sabia que els tres baleners havien sortit de Marsella, decidí capitar per manca d'aliments.⁸⁹ El lloctinent consentí rendir-se i decidí trametre a dos consellers a Pedralbes per tal de negociar una rendició honrosa, que respectés les llibertats de la ciutat.⁹⁰

L'anomenada Capitulació de Pedralbes, del 16 d'octubre de 1472, va ser un acord entre la monarquia i la ciutat on, en principi, no hi havia ni vencedors ni vençuts.⁹¹ En ella, a part de la clàusula per la qual els consellers demanaven que es recuperés la nau de Setantí,⁹² es pregà que tots els baleners i fustes amb blats i altres vitualles o mercaderies, entre el quals hi havia els tres navilis de Palamós o altres a Provença, poguessin tornar a Barcelona en benefici dels comerciants.⁹³

Sobre la sort de Lluís i Francesc Antoni Setantí, una vegada acabada la guerra, cal dir que el primer entrà curiosament dins l'àmplia amnistia atorgada per el monarca i que el seu fill, tot i que s'exilià una vegada signada la pau, rebia poc

84. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.138r., carta al bisbe de Vic, conseller del rei Renat.

85. *Ibidem*, f.140r, carta al mercader Gaspar Cases, datada el 27 de setembre de 1472.

86. Els baleners eren els d'Alió, el d'en Gras i el d'en Forbís (AHCB, *Lletres comunes*, X-39, 122, carta dels ambaixadors de Marsella, datada el 25 de setembre, arribà però, un cop finí el setge, el 7 d'octubre).

87. *Ibidem*, 128, carta dels ambaixadors, del 18 de setembre, arribà el 7 d'octubre.

88. *Ibidem*, 130, carta d'un patró de balener (no s'especifica), datada el 19 d'octubre de 1472.

89. «Per la qual tornada, los consellers se són aguts a metre a capitular ab lo Rey don Johan, per quant en la Ciutat no havia forment per vuyt jorns, e ja menjaven pa de faves mesclar en forment» (*Manual de Novells Arxists*, II, p.506, en data del 6 d'octubre de 1472).

90. Els consellers eren Lluís Setantí, conseller en cap, i Joan Mateu (AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.92v., en data del 8 d'octubre de 1472).

91. J. VICENS VIVES, *Els Trastàmars*, p.184.

92. AHCB, *Política i guerra*, III, doc.89, petició 17, en data del 16 d'octubre de 1472.

93. *Ibidem*, petició 18.

després del rei la mercè del castell de Centelles.⁹⁴ Posteriorment, tornem a trobar a Francesc Antoni el 1479 quan era regent de la vegueria, portant la llitera on jeia el cos sense vida de Joan II, durant el seu enterrament.⁹⁵

Tot i que pot semblar estranya aquesta relativa bona relació amb el monarca després de tot el que havia passat, el *Llibre de Jornades* de Jaume Safont (1411-1484), funcionari de la Diputació i bigaire convençut, ens informa de com el novembre de 1475 el consell de la ciutat acusà de traïció a Lluís Setantí. Segons Safont, Setantí hauria intentat pactar amb Joan a canvi de diners i d'honors, comprometent-se sense èxit a deixar entrar els assetjants a la ciutat pel portal Nou, defensat per Francesc Antoni.⁹⁶ L'acusació no es demostrà ni impedí que posteriorment, com s'ha vist, el fill de Lluís Setantí continués ocupant càrrecs públics.

V. COLLAPSE ECONÒMIC I IMPOSICIONS GENERADES PER EL BLAT

Per l'estudi de la utilització de les impositcions dels cereals a la Barcelona del segle XV la documentació ofereix unes llacunes tan galdoses que difícilment podran aportar dades conclusives alguna vegada. Els «drets» o impostos que es pagaven pels grans grabaven més a l'intermediari que no pas al consumidor,⁹⁷ i normalment anaven dirigits als flequers o a qui pastava blat per vendre. La quantitat donada al municipi en les impositcions era altíssima al final de la guerra civil: fins a dos sous per quartera de blat,⁹⁸ una xifra que encara es mantenia el 1383,⁹⁹ però que descendí posteriorment.¹⁰⁰

Durant el darrer any de la guerra, la ciutat es trobava en una situació econòmica catastròfica. Gairebé 10 anys de conflicte havien exhaurit la riquesa de tot el Principat, i els consellers havien de fer front al setge sense recursos, de manera que intentaren rendabilitzar al màxim els ingressos propis de les impositcions dels cereals, bàsicament la destinada a la compra de nou gra: el «dret» de dos sous per quartera dels flequers. El municipi decidí votar certes quantitats dels ingressos de la impositció per ampliar el seu ús vers la defensa de la ciutat. Amb no poques dificultats, les autoritats aconseguiren aprovar, el 3 de juliol i el 4 d'agost, dos pres-

94. C. CORTES, *Els Setantí*, p.101.

95. *Ibidem*, p.102.

96. J.M. SANS I TRAVE, *Dietari o Llibre de Jornades (1411-1484) de Jaume Safont*, Barcelona, Fundació Noguera, 1992, pp.253 a 255.

97. E. SERRA, *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, p.91.

98. AHCB, *Impositcions*, VI-29, plec N, en una venda de les impositcions efectuada el 1470-71.

99. *Ibidem*, N.

100. El 1493 els flequers pagaven tan sols 12 diners per quartera de blat (AHCB, *Notularum*, XIV-5, 41). Les quantitats havien estat molt inferiors durant el segle XIV, doncs fins el 1357, es pagaren 2 diners per quartera de blat (E. SERRA, *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, p.89).

supostos especials de tan sols 500 lliures,¹⁰¹ quantitat ínfima si es compara amb el pressupost extraordinari de 60.000 lliures reunit a l'inici de les hostilitats.¹⁰²

A principis de juliol de 1472, el municipi no disposava d'efectius per liquidar els correus, la muralla del portal de Marina restava malmesa, i calia abonar el salari a tropes i guàrdies. Els dos llenys enviats anteriorment, amb sengles correus terrestres, per avisar a Marsella de la situació de la flota enemiga, s'havien de pagar d'alguna forma. El plenari, el 3 de juliol, votà 500 lliures, distribuïdes en la compra de blat i custòdia de la ciutat. S'escolliren 8 persones per tal de què decidissin les prioritats a l'hora d'efectuar les despeses.¹⁰³ L'única forma d'aconseguir el líquid era mitjançant la imposició dels flequers, i el Consell de Cent havia d'ampliar la utilització dels ingressos del dret en altres afers no relacionats amb la compra de blat.¹⁰⁴ Amb la quantitat votada el 3 de juliol es satisfieren els dos llenys soldejats a mitjes amb els mercaders, que costaren 25 i 30 lliures respectivament. Igualment, un cop l'armada arribà, es premià a Pere Doy amb 6 lliures i 10 sous, per haver informat amb la seva galiota que els vaixells de Renat havien sortit de Marsella. Prèviament, féu via cap a Provença per veure si eixia l'esquadra, pel que rebé 90 lliures, 50 abans del viatge i les 40 restants quan retornà.¹⁰⁵ El mateix Doy va percebre 50 lliures per trametre lletres d'avís sobre la situació de les fustes enemigues al capità de l'armada el 23 de juliol. La resta de la quantitat s'utilitzà en afers relacionats amb soldades, efectius d'artilleria com bombardes i el manteniment de les muralles.¹⁰⁶

El dia 4 d'agost s'aprovà el segon pressupost, sufragat d'igual manera, que gairebé era l'única font pecuniària municipal. La cinquena part de les 500 lliures serviren per pagar, a principis de setembre, 40 cavalls, 10 encobertats i 30 amb genets, necessaris per a fer la ronda de nit a l'entorn de les muralles, acompanyant als consellers. El cost inicial ascendia a 400 lliures.¹⁰⁷ A causa de la feblesa monetària, el plenari, reunit el 25 de setembre, es negà a pagar la quantitat reclamada per els soldats. L'excusa era simple: no hi havia diners, i el clavari tan sols atorgà 100 lliures als cavallers.¹⁰⁸

La defensa de la ciutat era possible gràcies a l'aportació d'una imposició que gravava el blat, i els seus ingressos permeteren als consellers de guanyar temps i fer front a l'inevitable. La manca de qualsevol mena de solvència municipal obligà

101. AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.85r.

102. Santiago i Jaume SOBREQUES, *La guerra civil catalana del segle XV*, Barcelona, Ed.62, 1973, II, p.245.

103. AHCB, *Deliberacions*, II-21, ff.62v. i 63r.

104. *Ibidem*.

105. *Ibidem*, f.64v.

106. *Ibidem*, ff.64v. a 70r.

107. Segons la reunió del Consell de Cent realitzada el 2 de setembre de 1472 (*Ibidem*, f.81r.).

108. *Ibidem*, f.91v.

a derogar la llei per la qual el dret únicament podia utilitzar-se com a provisió de forments.¹⁰⁹ Aquesta solució no era del tot nova a Barcelona.¹¹⁰

Poc abans de la finalització del setge, les autoritats, en un intent desesperat per recollir més diners, decidiren, mitjançant el Trentenari, arrendar 12.000 quarters del dret de dos sous dels flequers. Les quantitats obtingudes s'emprarien igualment per defensar la ciutat i comprar blat. A causa de la gravetat del moment, la intenció era que el pagament fos total des d'un principi per part dels mercaders que volguessin adquirir la imposició.¹¹¹ La decisió dels consellers fou motivada per l'esgotament de les anteriors votacions i també per reintegrar 225 lliures que havien estat manllevades a particulars.¹¹² Tot i que el municipi esperava obtenir amb l'operació unes 1.000 lliures,¹¹³ les circumstàncies obligaren a capitular sense concretar l'operació.

VI. CONCLUSIONS

El tipus de setge que patí Barcelona durant gairebé un any no va ser ric en topades entre els contrincants, ni es caracteritzà per grans batalles o innumbrables víctimes. Ni tan sols hi ha notícies d'espectaculars desplegaments per tal d'assaltar la ciutat, i fins i tot el rei Joan i el gros de les seves tropes es mogueren per bona part del Principat, lluny de la capital, almenys durant els primers mesos del setge. Sembla que el Trastàmara bàsicament procurà aïllar la ciutat, evitar el seu abastament, de manera que únicament li restava esperar. Si era capaç d'aconseguir tallar l'aprovisionament marítim de l'aliada Provença, tard o d'hora el municipi rebel capitularia, i així succeí.

De res serviren els intents del govern oligarca de la capital del Principat per tal de comprar blat i provar de pagar-lo com fos. El seu destí era del tot inviable en un context cada vegada més advers que féu fallida en el moment en què Renat no va saber, o no va voler, actuar enèrgicament per tornar a enviar més remeses de

109. Les ordinacions fins i tot penaven amb l'excomunió la utilització d'aquests ingressos per altres tasques (*Ibidem*, f.80v.), i va ser necessària una reunió del Consell en ple per cancel·lar amb caràcter extraordinari, a causa de la precarietat gairebé catastròfica, el caràcter exclusivista de les entrades de la imposició (*Ibidem*, f.72r.).

110. De fet, era hereva de l'«almoina» del segle XIV, en la qual s'utilitzaven les impositcions sobre els grans per resoldre situacions conflictives, encara que en aquest cas era el rei qui demanava normalment els diners (E. SERRA, *Els cereals a la Barcelona del segle XIV*, p.90).

111. AHCB, *Deliberacions*, II-21. f.83r., en data del 16 de setembre de 1472. En altres situacions, no tan extremes, els compradors ingressaven la quantitat fixada als contractes en dotze parts iguals, doncs s'arrendaven els drets per un any, i les pagaven mensualment al compte dels flequers de la Taula de la ciutat (AHCB, *Imposicions*, VI-29, N).

112. Per efectuar pagaments extraordinaris (AHCB, *Deliberacions*, II-21, f.85r.).

113. *Ibidem*, f.85v.

gra. En el cas de Joan, el fet d'esperar i no arriscar-se a efectuar grans atacs li reportà estalviar esforços, homes i banys de sang a la ciutat.

Però el que més sorprén a l'observar la documentació utilitzada en l'estudi és la manca de referències a productes no panificables. Les autoritats estan dominades per l'obsessió d'abastar a la ciutat, lògicament per poder aguantar el màxim possible a una eventual rendició, però els maldecaps fan referència al blat i no a altres aliments. La súplica més patètica en el darrer aspecte és l'intent, ja a finals del setge, de fer venir no tan sols grans, sinó també carnsalades, olis, vins, etc., al no existir pràcticament aliments a la ciutat.¹¹⁴ Obviament, la circumstància bèl·lica provocà un encariment en el preu dels diferents productes, tot i que alguns revenedors s'aprofitaren de la situació.¹¹⁵

El municipi intentà recolzar-se en particulars sempre que va poder. El blat, com era tradicional, va ser comprat per mercaders que el venien a les autoritats. Tot i la necessitat, es carregà als comerciants amb part de les despeses extraordinàries. L'exemple del pagament compartit amb els mercaders dels llenys i correus enviats a Marsella, o el segrest del vaixell d'en Lobera, que es comprà i es va vendre a un particular, o la no ajuda a la reparació de la nau d'Amador Peret, il·lustren aquest aspecte.

L'oligarquia bigaire, que des de la Diputació del General havia provocat l'enfrontament amb el monarca per tal de recuperar uns privilegis municipals que va perdre en favor de la Busca a la dècada dels cinquanta, i que apostà el 1466, ja des del govern municipal, i tot i el desig de Joan II d'acceptar la tradició constitucional del país, per la continuació del conflicte en una darrera fase econòmicament catastròfica, governà durant el setge en nom d'un interès comú que serví per conduir la ciutat a un autèntic col·lapse. Amb la capital, tot el país tocà fons. Era, segons les paraules de Vivens Vives, la *Catalonia Irredenta*.¹¹⁶

Els consellers sabien que l'únic mitjà de subsistència i la única possibilitat de guanyar temps era el blat. És difícil però, d'establir el nombre de forment que va arribar a Barcelona durant el setge. Les fonts asseguren almenys unes 35.000 quarteres, però resulta impossible saber la quantitat de gra privat que es trobà per tal de vendre'l, tant durant la cerca de maig com a la de setembre. Tot i això, als últims dies la fam es donava per segura a causa que la població menjava pa de faves o altres llegums, fet que es repetia en èpoques de carestia a les ciutats de la baixa edat mitjana.¹¹⁷ Però, existí realment fam, una fam física? La gent continuava

114. AHCB, *Lletres closes*, VI-25, f.133r., carta a Renat, datada el 6 de setembre de 1472.

115. Els venedors d'oli, a principis de 1472, amagaven la mercaderia per vendre més car, a 18 diners el quarter, fet que obligà al mostaçaf a intervenir-hi per moderar el preu a 16, tot i que posteriorment, durant el febrer, a causa del setge, ascendí a 17 (AHCB, *Deliberacions*, II-21, ff.18v., 19r. i 28v.). Més endavant, a l'agost, molts revenedors d'aliments feien el mateix per simular una fretura superior a la real, exigint preus abusius (*Ibidem*, 77r.).

116. J. VICENS VIVES, *Els Trastàmars*, p.185.

117. L. STOUFF, *Ravitaillement et alimentation en Provence*, p.82.

menjant, el que passa és que s'alimentava amb productes tradicionalment infravalorats. La societat estava plenament avesada a un model alimentari tan rígid, basat en el blat, que la seva alteració fins i tot provocava la rendició de les ciutats. Conscients de la importància de tot el que envoltava els cereals, els grups de poder municipal mai estalviaren esforços per tal de solucionar i controlar aquest aspecte, que esdevingué primordial en la política de les classes dirigents.

ANNEX

TAULA I: Distribució de les 500 lliures provinents de l'impost de dos sous per quartera de blat comprat pels flequers, votades el 3 de juliol de 1472.

Quantitat	Rebedor	Concepte	Observacions
30 ll.	Els obrers de la	Obres per custodiar la ciutat.	
30 ll. 10 s.	Bernat Farner, conestable.	Per ell i 20 acordats.	
30 ll. 10 s.	Joan Manresa, conestable.	Per ell i 20 acordats.	
66 ll. 5 s.	L'encarre- gat de la mercaderia.	25 ll. per el lleny d'en Marino; 6 ll. 5 s. per un correu; 30 ll. per la meitat d'un altre lleny.	
9 ll. 15 s.	13 conestables que són a les muralles.	Com a paga.	
32 ll. 10 s.	11 bombarders i 8 tiradors de serpentina	Com a paga.	
50 ll.	No s'especifica el rebedor.	Per armar una galiota per anar a Marsella i tornar immediatament, per avisar al rei i als ambaixadors de l'armada enemiga.	El cost era de 90 ll., però de moment se li avancen 50 ll.
40 ll.	El mateix que l'anterior.	Per armar la mateixa galiota.	Són les 40 ll. restants de la galiota.
5 ll.	Nicolau Pellada.	No s'especifica.	
2 ll.	Dos homes.	Per la soldada de les guàrdies.	
4 ll.	El capità de la torre de Provençana.	Per salari seu.	
18 ll.	12 soldats.	Per mesada.	Són els que acompanyen al comte de Pallars i fan la custòdia de la ciutat.
40 ll.	Els obrers de la ciutat.	Per pagar obres fetes al Portal Nou i a les drassanes.	
3 ll.	Sense especificar	Per llenya, vi i altres coses.	
6 ll. 10 s.	Pere Doy.	Com a recompensa de tornar amb la seva galiota de Marsella per avisar que l'armada amiga ja venia.	
50 ll.	Pere Doy.	Per anar a trametre lletres d'avis en nom del capità general de l'armada.	En principi demanava 100 ll., que li foren denegades.
16 ll.	Dos correus.	Per avisar de les fustes armades que el rei portà amb les vitualies.	
71 ll.	Diversos.	22 ll. 15s. com a salari de mariners i altres homes; 9 ll. a 13 conestables per una mesada; i 39 ll. 5 s. a Bernat Miró conestable, per 26 homes per ell acordats.	

A on ll.= lliures i s.= sous.

Font: AHCB, *Deliberacions*, II-21.

TAULA II: Distribució de les 500 lliures provinents de l'impost de dos sous per quartera de blat comprat pels flequers, votades el 4 d'agost de 1472.

Quantitat	Rebedor	Concepte	Observacions
28 ll. 10 s.	Antoni Vilatorra.	Per bombardes.	
6 ll.	Ferran, courier.	Per adobar bombardes.	
30 ll. 10 s.	Bernat Farnet.	Per mesada de conestable.	
12 ll.	Pere Albert, escrivà de les obres.	Per pagar diverses obres de la ciutat.	
1 ll. 6 s. 6 d.	Bernat Marimon.	Per avisos.	
2 s.	Frare Gabestra.	Per anar a veure als ambaixadors de Borgonya, que eren vora Lleida.	
10 ll.	Albaric, escrivà de les obres.	Per obres fetes per diverses persones.	
80 ll.	Aibri, patró de lleny.	Per anar amb 15 homes a Marsella.	Per portar cartes als ambaixadors, al rei Renar i al senescal, per tal de que les dues naus genoveses tornessin amb vitualles.
18 ll.	Bernat Vidal, rellotger.	Per fer afinar pólvores.	
80 ll.	No s'especifica.	Per pagar la mesada de 52 acordats i 4 conestables.	
130 ll.	Albaric, escrivà de les obres.	Per pagar a diverses persones per obres realitzades.	
100 ll.	No s'especifica.	Per pagar alguns cavalls per fer la ronda fora de les muralles durant la nit.	En principi s'havien de pagar 10 cavalls encobertats i 30 genets, però costaven 400 ll., però per la manca de diners, tan sols es paguen 100 ll.
2 ll.	No s'especifica.	En compte de dos pacífics promesos a un balener que ha de portar blat.	
3 ll. 7 s.	No s'especifica.	Per pa comprat pel municipi.	
7 ll. 8 s. 8 d.	Joan Maresma, conestable.	Per pagar-lo a ell i a 20 homes.	
7 ll. 4 s.	Antoni Calvo.	Per pagar-lo a ell i a 20 homes.	
30 ll. 10 s.	Joan Manresa, conestable.	Per pagar soldades.	

A on ll.= lliures, s.= sous i d.= diners.
Font: AHCB, *Deliberacions*, II-21.